

Tilfælde af den spanske syge i Thy

af Michael Vandet

Også for et århundrede siden var Danmark – og verden – ramt af en pandemi. Det skal dog bemærkes, at emnet for nærværende artikel blev valgt før coronaen gjorde sit indtog...

I år er det 100 år siden, at den spanske syge ophørte i Danmark. Da havde denne globale influenzaepidemi hærget vort land i næsten to år, nemlig fra sommeren 1918 til foråret 1920.

Det er den mest fremherskende opfattelse, at epidemien opstod i USA i marts 1918. Via amerikanske militærlejre og troppetransporter under 1. Verdenskrig spredtes den til Europa. Influenzaepidemien fik navnet »den spanske syge«, fordi den på grund af censur i de krigsførende lande blev omtalt først af nyhedsmedierne i det neutrale Spanien.

På verdensplan omkom omkring 50 millioner mennesker; nogle mener, tallet er langt større. I Danmark døde mellem 15.000 og 18.000 mennesker af sygdommen. Epidemien havde umådelig store konsekvenser for mange familier, for sundhedsvæsenet og for samfundet i det hele taget.

Den spanske syge kom til Danmark i tre bølger. Første bølge varede fra juli til september 1918, hvor der ifølge Sundhedsstyrelsen blev anmeldt omkring 80.000 tilfælde. Den anden bølge varede fra oktober 1918 til april 1919, hvor omkring 650.000 tilfælde blev anmeldt. Den tredje bølge med henved 170.000 tilfælde varede fra januar til april 1920. Tallene er baseret på lægernes anmeldelser af influenzatilfælde, som de skulle anmelde til den lokale embedslæge hver uge. Embedslægerne videregav herefter tallene til Sundhedsstyrelsen. Alle tre bølger startede i hovedstadsområdet, bredte sig herefter til en række købstæder og til sidst til provinsbyer og deres opland.

Unge mennesker i alderen 15 til 40 år var hårdest ramt med hensyn til dødsfald. Det var kun få tusinde personer over 65 år, der overhovedet fik sygdommen. Symptomerne på spansk syge var svær ånde-

nød, hoste, næseblod, voldsomt blodigt opspyt og misfarvning af huden, navnlig i ansigtet. Det var ikke en snigende sygdom; ofte kom den som lyn fra en klar himmel. Hvis det skete, man blev syg på sit arbejde eller på gaden, kunne man ofte ikke nå hjem ved egen hjælp.

Endnu kendte man ikke til penicillin eller andre virksomme antibiotika; derfor kunne infektionen ikke helbredes medicinsk. Man rådede kun over behandling mod nogle af symptomerne, for eksempel febernedsættende og smertestillende midler. Nogle gange tyede lægerne i deres afmagt til alternative og gamle metoder såsom åreladning og alkoholterapi med portvin og cognac.

Der blev mangel på egentlige rustvogne til transport af afdøde, så almindelige ladvogne blev pyntet op med blomster og grønt og brugt til formålet. Gripende dødsannoncer for børn og unge mennesker fyldte dagligt godt i aviserne. Der findes talrige tragedier, hvor flere familiemedlemmer døde samme dag eller med få dages mellemrum.

DEN SPANSKE SYGE PÅ LANDET

Her skal nu gengives et par eksempler på den spanske syge og dens hærgen i Thy.

Den 16-årige københavnerpige Olga Larsen var tjenestepige på en gård ved Sjørring. Hun var én af de første på egnen, der fik »Den Spanske«, som man kaldte sygdommen i det daglige. Følgende beretning er skrevet 54 år efter hun fik sygdommen, nemlig som erindringer i 1972:

»Vi var 12 på gården og lå i sengen alle sammen, foruden forkarlen, som måtte passe besætningen og være sygepasser og give mig varme omslag på. Jeg

Foto fra begyndelsen af 1900-tallet af epidemibygningen ved Thisted Sygehus (bagerst). Opført 1893-94 på grund udskilt fra Carocksminde, som ses til højre på billedet. Epidemibygningen benyttedes i de næste ca. 50 år til patienter med særligt smittomme sygdomme, herunder i høj grad til patienter med spansk syge. (Museum Thy).

troede jeg skulle dø. Jeg lå i sengen til marts måned i et pigekammer uden varme, med rim på væggene og stive dyner. Jeg blev dog til sidst flyttet op i borgerstuen, hvor der var varme og godt at være. Næsten hele egnen blev syge, og den eneste læge i nærheden boede i Hundborg, han havde travlt.

Ingen måtte komme på gården på grund af smittefaren, så den raske karl kunne ikke få hjælp. Han malkede de 20 køer, lavede vores mad og hjalp os alle. Han var 26 år, og jeg var for syg til at være genert, når han lagde varme omslag på mit bryst.

Mit værelse var nedenunder, og som nævnt iskoldt. Mine ånde frøs til is på de grønmalede vægge, og skygger og figurer bevægede sig omkring og gjorde mig bange. Jeg kunne mærke døden overalt omkring mig, og jeg synes, at jeg var meget langt væk fra min mor.

Da jeg så hørte gennemtrængende skrig, troede jeg enden var nær. Skrigene fortsatte og kom endog nærmere, og da jeg var en bypige og i febertåge forstod jeg ikke med det samme, hvad der skete. Så huskede jeg pludselig, der var vist otte dage til jul, og skrigene kom fra en stor modvillig gris, der blev drevet over gårdspladsen og aflivet i værkstedet ved siden af mit værelse.

Lægen kom hver dag, og juleaften om morgenen gav han mig et lille dansk flag for at muntre mig op. Senere på dagen blev døren åbnet, og karlen kom ind med et stort tæppe, som han svøbte omkring mig og bar mig hen til en seng i spisestuen. Jeg opholdt mig i spisestuen mens jeg var mest syg, og lægen kom hver dag, men flere og flere på egnen blev syge, så man vidste aldrig, hvornår han ville komme. Hvis han ikke havde været der i løbet af dagen, ville hr. og fru Jes-

persen gå i seng og lade hoveddøren stå ulåst, så lægen kunne komme ind ved midnatstid eller endda senere for at undersøge mig.»

Olga Larsen kom efter det lange sygeleje på gården hjem på rekreation hos sin mor i København, hårdt ramt på både krop og sjæl.

EN LÆGEFRUES ERINDRINGER

Peter Ferdinand Schmitz (1891-1969) var fra Ribe, tog lægeeksamen i 1915, og var derefter ansat på flere sygehuse inden han i 1918 nedsatte sig som praktiserende læge i Thisted. Han overtog daværende afdøde læge Anders Jørgensen Andersens praksis, beliggende i Brogade 1. I 1924 flyttede han til Storegade 5, hvorfra han drev sin praksis til sin pensionering i 1962.

Han var ganske nygift, da han og hustruen, den 24-årige grossererdatter Vibeke Schmitz, ankom til egnen i september 1918. Det er så heldigt, at Vibeke Schmitz i 1969 afleverede sine erindringer til Københavns Stadsarkiv. Disse erindringer indeholder oplysninger om især hendes barndom og ungdom. Hun beretter blandt andet om en begivenhedsrig tid som medhjælpende ægtefælle. Her gengives en beretning fra disse erindringer om en tur til et af de fjerntliggende fiskerlejer ved havet:

»Den spanske syge var lige kommet til den del af landet, min mand fik derfor straks meget at se til, da de øvrige læger havde mere end nok at gøre. Desværre var der benzinknaphed, så lægerne måtte leje vognmandsvogn med heste eller kane, når de skulle ud på landet. Jeg var ofte med, og det kunne tit tage hele dage, når vi skulle ud til fiskerlejerne ved havet.

Jeg var engang med ud til de øde egne i nærheden af Hanstholm; da vi kom til stedet, måtte vi over i et andet køretøj på 2 hjul, der havde holdt og ventet på os. Vi skulle med ham ind over lyngen, hvor det var vanskeligt at køre. Vi kom til et lavt stråækt hus, hvor mand, kone og 2 børn lå syge af den spanske syge og ingen hjælp havde. Vi bad kusken køre til de nærmeste naboer og bede nogle komme og hjælpe familien derinde. Konen var særlig syg, da hun lige havde født for tidligt og var ved at forbløde.

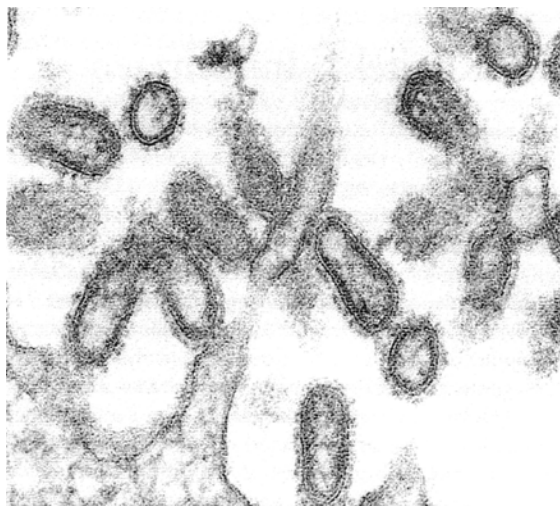
Efter at have hjulpet derinde og givet den medicin min mand altid medbragte til disse øde steder, gik vi

ud for at se efter naboer. Jo, udenfor stod på hver side af døren 2 koner med sorte tørklæder om håret, de var meget missionske på den egn. Vi sagde dem tak fordi de var kommet, men da vi bad dem komme ind og få besked, sagde de »Nej«, da vi spurgte dem hvorfor dog ikke, var svaret 'te vi æ rædde for den spanske'. De lovede dog at komme med mælk fra mejeriet og hvad der ellers var nødvendigt.

Imens var det blevet mørkt, og fyret sendte sine stråler ind over det dystre ingenmandsland, mens havet brusede lige nedenfor. Så rullede vi tilbage til landevejen, hvor vi slog med armene for at holde varmen. Men vi fik ikke lov at køre, der kom flere og flere med lygter og bad om hjælp; et sted i nærheden var det halve af huset nedbrændt om natten, der var kun køkken og stald i behold. I køkkenet var en seng flyttet ud, der lå konen meget syg. Ude i stalden

Mange ældre Thisted-borgere kan nok huske praktiserende læge Peter F. Schmitz. Han virkede i en lang årrække og var meget afholdt. (Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune).

Elektronmikroskopisk foto af influenzavirus type A H1N1. Denne virus er blevet rekonstrueret ved prøver fra lig af mennesker, der døde af spansk syge.

lå manden i halmen ved hesten for at holde varmen, også han var syg. Vi havde nu omkring 33 km hjem, men på vejen måtte vi ind endnu et par steder. Vi nåede først ind til Thisted kl. 3 om natten. Da vi kom til Thisted var der ekspresbud for en fødsel nogle km fra byen.

Dette var bare, hvad der hændte én dag, nemlig nytårsaften 1918-19. Der fulgte mange lignende ture til havet og de små fiskerlejer den vinter. Jeg husker det som meget koldt men spændende for en Københavnerpige at opleve. Afslutningsvis vil jeg nævne, at familien ude ved havet kom sig, og hverken min mand eller jeg blev smittet.«

PANDEMIER FØR OG NU

Dette er ikke en udtømmende beretning om den spanske syge, blot nogle lokale eksempler, der viser alvoren og den totale omvæltning af tilværelsen her på egnen, som sygdommen medførte. Det offentlige sundheds- og sygehusvæsen magtede ikke opgaven at tage sig af alle der blev ramt af sygdommen; derfor blev der oprettet nødlazaretter og i Thisted hjemmeplejeordninger, hvor blandt andet Røde Kors og Frelsens Hær leverede og rekrutterede damer til arbejdet.

Her i Danmark ophørte den spanske syge i foråret 1920. I april blev kun få nye tilfælde anmeldt, og i maj var det helt slut. Der er sandsynligvis flere forklaringer på afslutningen af pandemien. Dels blev lægerne mere effektive til at forebygge og behandle lungebetændelsen, der udviklede sig, efter at ofrene havde fået virusset. Dels det faktum, at virusset fra 1918 muterede ekstremt hurtigt med den følge, at den ny virus var af en mindre dødelig stamme. Dette er almindeligt forekommende med influenzavirus. Tendensen er, at vira bliver mindre farlige/dødelige med tiden, idet værterne af mere dødelige vira-stammer har tendens til at dø ud.

Det er svært at se bort fra den pandemi, der har hærget verden netop i år i 100-året efter afslutningen af den sidst forekommende egentlige pandemi. Jeg vil derfor her til sidst forsøge at sammenligne disse to pandemier ud fra den viden, som er i skrivende stund. Man skal dog være meget varsom og påpasselig med en sådan sammenligning; blandt andet var alting jo helt anderledes for 100 år siden i forhold til i dag. Men begge var det jo globale influenza epidemier, de var begge luftvejsinfektioner, men hørte til forskellige virus familier.

Den spanske syge var mest farlig for unge voksne, der oplevede stor dødelighed. Coronavirus er truede for meget forskellige aldersgrupper, hvor ældre og mennesker med allerede eksisterende sygdomme rammes mest alvorligt. En grundlæggende forskel er også den viden, man havde om influenza for 100 år siden, og den man har i dag. Man vidste, at den spanske syge var en influenza, men man kendte ikke til dens ophav. Man kunne simpelthen ikke se virusset; de var for små for datidens mikroskoper, derfor var det ikke muligt at udvikle vaccine dengang. Coronavirus blev identificeret i løbet af få dage; dog venter vi i skrivende stund stadig på en effektiv vaccine.

Michael Vandet.

Født 1959. Museumsassistent ved Museum Thy.